

Hromadná jména v češtině

Zdeněk Salzmann

Hromadná jména či kolektiva jsou slova, označující jednotným číslem několik nebo množství jedinců, kteří se shodují v důležitých znacích, například *listí, dobytek a uhlí*. Kolektiva jsou většinou slova českého původu (*ptactvo*), přejatých slov mezi nimi je poměrně málo (*kilometráž*). Hromadná slova mohou být tvořena z podstatných jmen (*trámoví* ze slova *trám*), některá však bývají tvořena z přídavných jmen (*zelenina* je z přídavného jména *zelený*) a výjimečně i ze sloves (*verbež* z *verbovat*). Hromadná jména patří do podskupiny takzvaných singulária tantum, která se zpravidla používají v jednotném čísle (ve množném čísle se vyskytují jen v několika případech, například *ptactvo* nebo *mužstvo*). Některá slova zahrnují hromadný význam už ve svém pojmu (*dav, hmyz, lid, roj, sbor, skot*), u většiny slov se hromadnost může vyjadřovat níže uvedenými slovotvornými formanty (přípony):

- ář: heslář (seznam hesel) aj.
- át: episkopát (sbor biskupů) aj.
- áž: kilometráž (délka v kilometrech) aj.
- ctvo (-tvo): dělnictvo, letectvo, ptactvo, rolnictvo, úřednictvo, žactvo aj.
- ena: zvířena (fauna) aj.
- erie: žandarmerie (četnictvo) aj.
- ež: drůbež (k drobný), mládež, verbež aj. (vzácný typ)
- í: bodláčí, dříví, harampádí (veteš), houští, chrastí, kamení, kvítí, listí, borůvčí (borůvkový porost), kapradí, doubí (dubový porost), lupení, lýčí (lýko), mlází (od mladý), nádobí, obilí, ořeší (lískový porost), paroží (pár parohů), roští, pýří (chmýří) aj.
- ie: aristokracie, buržoazie, byrokracie, plutokracie aj.
- ika: epika, esejistika (esejistická tvorba), klasika (klasická díla), lyrika aj.
- ín: včelín (umístění úlů) aj.
- ina: březina (březový les), divočina, družina (skupina osob), chudina, kulatina (druh kusů dřeva), skupina, smrčina (smrkový porost), vrbina (vrbový porost) aj.
- ita: admiralita, generalita (skupina generálů) aj.
- ivo: léčivo (léky), osivo (semena k setbě), střelivo, vazivo (měkká pojivová tkáň) aj.
- ota: pěchota (pěší vojsko), holota aj.
- oví: bezoví (bezové křoví), březoví (březové porost), cukroví, křoví, olšoví (olšový porost), plachtoví, sloupoví, stromoví, révoví (révové keře) aj.

-ovstvo: židovstvo aj. (přípona *-ovstvo* je jevem poměrně vzácným)

-stvo: bratrstvo, čtenářstvo, družstvo, duchovenstvo, lidstvo, loďstvo, měšťanstvo, mnišstvo (mniši jako celek), mužstvo, včelstvo, panstvo, potomstvo, svalstvo, šatstvo, Veličenstvo, horstvo (skupina hor, pohoří), ministerstvo aj.

Některá hromadná slova jsou složeniny, například *staletí* (období sta let), jiná se tvoří pomocí předpon, například *sou-*, ve slovech *souhvězdí*, *soukolí* (soustava kol), *souostroví*, *sousloví*, *sousoší* aj.

V některých případech pozorujeme změnu konsonantu před formantem označujícím hromadnost, například *-k* v *-c* (pták, *ptactvo*) nebo v *-č* (lýko, *lýčí*); *-h* v *-ž* (paroh, *paroží*); *-ch* v *-š* (ořech, *ořeší*) atd.

U některých slov s významem většího počtu lidí (*družstvo*), u zvířat (*ptactvo*), rostlin (*listí*), částí těla (*svalstvo*) a jiných slov (*ministerstvo*, *uhlí*), se můžou vyskytovat tvary jak singuláru, tak i plurálu, přičemž v singuláru tato substantiva vyjadřují větší počet, například *hejno*, *houf*, *roj* a *stádo*.